

---

## ELS HOSPITALS A CATALUNYA DINS EL SEGLE PASSAT

IGNASI ARAGÒ I MITJANS

Conferència pronunciada el 10 de desembre de 1971

Els hospitals a Catalunya es troben bloquejats per obstacles reals, entortolligats per velles estructures, i als seus dirigents els manquen eines mentals per a sortir-se'n...

Les malures dels nostres hospitals no guareixen perquè no en saben prou. Els seus problemes es troben perduts en un caixó de sastre. Al nostre entendre, el problema fonamental dels nostres hospitals, no és polític, sinó doctrinal.

Els Hospitals a Catalunya  
I. Aragó, IX-1967

Aquella frase de l'historiador Tennon «Els Hospitals són el millor testimoni del grau de civilització d'un país», a casa nostra, és només una veritat a mitjes.

Fa cent anys, en l'època de la fundació del Laboratori el millor hospital de Catalunya era «un hospital general de malalts, expòsits i maníacs». D'ell diu Agustí Pedro i Pons uns anys més tard: «En l'època que jo descriu era un establiment certament indigne d'una urbs de la modernitat de Barcelona, no solament per les discutibles condicions de salubritat i higiene, sinó, a més, per l'abús que es feia de la seva cabuda i de les seves rendes». «L'hospital, més que un centre per a curar els qui hi acudien, era un lloc de retirament on s'hi acumulaven totes les misèries de la ciutat, no pas per a posar-hi remei, sinó tan sols perquè no fossin vistes pels altres ciutadans» (1).

Aquella situació, era, si fa no fa, similar en la majoria dels hospitals de l'època, tot i que hi havia una minoria d'hospitals de qualitat superior. És remarcable que el moviment hospitalari comencés a Amèrica. Mentre que a la vella Europa uns pocs establiments assolien, individualment, justa anomenada, als Estats Units, l'any 1873, es fundava l'Associació Americana d'Hospitals i naixia l'esperit de Federació d'Establiments Hospitalaris.

Els Estatuts de la A. A. d'H. són encara avui, insuperables: «Promoure el benestar general de la població mitjançant estudis i mesures



tals que puguin augmentar l'eficàcia i l'economia en la gestió (*management*), organització, equipament i construcció de les institucions dedicades a la cura i tractament dels malalts i ferits i contribuir a fer possible una major cooperació entre totes les organitzacions que persegueixen finalitats semblants a l'Associació Americana d'Hospitals. Cleveland, 1899. Xicago, 1906».

En la història de Catalunya hi ha massa vegades un moment melangiós que sembla com si el Destí fos responsable d'un disbarat o d'una injustícia col·lectiva. Aquesta actitud s'acostuma a expressar preguntant-se:

—Què hauria succeït si...?

Avui, desembre de 1972, ens trobem, jo diria, en un moment evolutiu important per als nostres hospitals.

Hi ha metges i hi ha serveis que, individualment, assoleixen alts nivells de qualitat i d'eficàcia. Col·lectivament, però, no és així. Per bo que sigui un Servei, si el col·loquem entre els serveis similars de la resta d'hospitals comarcals o provincials, la mitjana és baixíssima.

Però el fet més important és que ara, avui, sabem què cal fer i, diria, per on cal començar.



FIG. 1. — SALA GENERAL DE L'HOSPITAL DE LA SANTA CREU. Il·luminació de gas. La calefacció, una estufa situada al fons de la sala; la xemeneia sortia per la finestra. Cada llit té el seu número damunt les rajoles de la paret i una fusta on posar les indicacions mèdiques. Unes cortines mòbils feien possible una certa intimitat. Es pot comprovar la manca d'espai.



## QUANTS HOSPITALS HI HAVIA FA CENT ANYS?

Per a respondre degudament a aquesta pregunta cal saber que un hospital no és mai un fet nou, sobrevingut, sinó que, generalment és la continuació d'un altre hospital o Centre menys diferenciat. Prenquem per exemple: l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau.

Es constituí per l'aliança entre el vell Hospital de la Santa Creu, i el llegat de Pau Gil. L'Hospital de la Santa Creu, fou uns segles abans, el resultat d'una decisió del Consell de Cent del dia 1 de febrer de 1401, en la qual, després de considerar el precari estat dels hospitals que hi havia, es va decidir de reunir-los en un de sol. Els Hospitals unificats foren:



FIG. 2. — SALA DE SANT TOMÀS DE L'HOSPITAL DE LA SANTA CREU. Ja hi ha llum elèctrica. Els llits estan un xic més espaiats però han desaparegut les cortines. La fusta on haurien d'anar les dades mèdiques, és buida. Les medicines es troben en un prestatge al costat de cada llit. Les majòliques de les parets i els cobrellits, tenen un tó de qualitat. Més amunt, a les parets, ceràmiques sobre escenes de la Passió. Es resava el Rosari cada dia i els malalts hi prenien part.

- L'Hospital d'en Guitart de la baixada de la Canonja, fundat poc després de l'any 1000.
- L'Hospital d'en Marcús, del carrer de Carders, fundat l'any 1110, per Bernat Marcús;
- L'Hospital de l'Almoina o de la Ciutat, fundat per Pere Desvilar l'any 1308;



- L'Hospital d'en Colom, fundat pel canonge Colom l'any 1229 a la riera de Valldonzella, després carrer de l'Hospital;
- L'Hospital de Sant Maties o d'En Vilar, fundat l'any 1378;
- I també, el 27 de juny de 1401, s'hi va afegir l'Hospital dels Mesells (llebreros) o de Santa Margarida, fundat pel bisbe Guillem en segle IX.

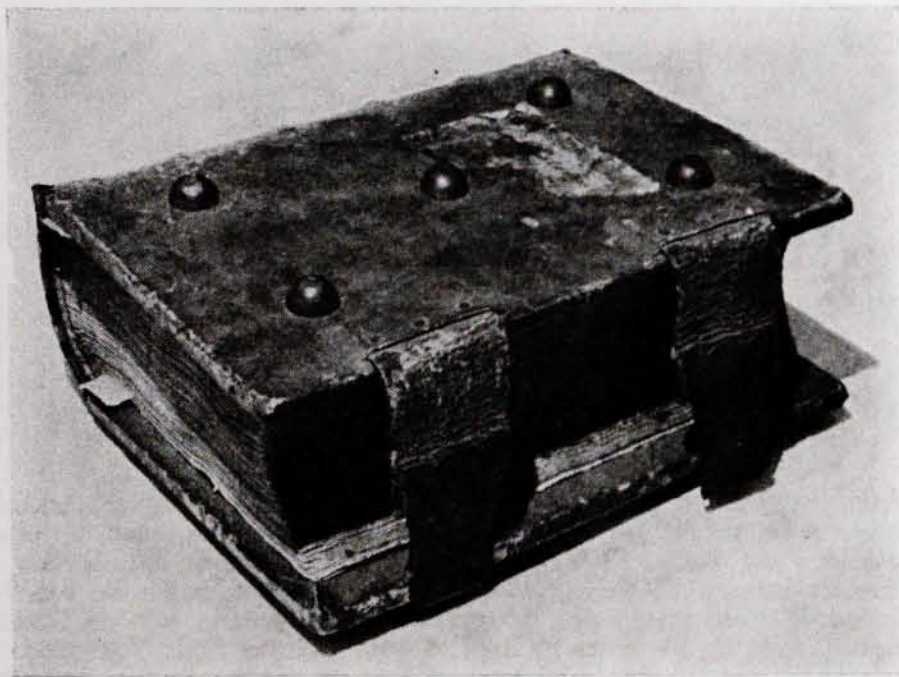


FIG. 3. — DOS LLIBRES DE REGISTRE de l'Hospital de la Santa Creu:  
1840-1860.



Per a respondre a la pregunta: ¿Quants hospitals hi havia fa 100 anys?, cal també aclarir que els establiments assistencials i hospitalaris, segueixen, com moltes altres organitzacions, un procés de complexificació.

Així, l'Hospital-Asil tradicional a Catalunya, si amplia el seu camp d'acció esdevé un Hospital General, amb la categoria d'Hospital Comarcal, o de Districte. Si la redueix, es qualifica només per la seva funció d'asil, d'hostatge i d'atencions d'infermeria menors.

Hi ha, a més, un considerable embolic semàntic. Un Sanatori, és, a la regió castellana, una Clínica. Entre nosaltres, un Sanatori, fou inicialment un establiment dedicats als malalts tuberculosos, però també es fa servir per a denominar els centres dedicats a malalts mentals.

Soltera. Casada. Viuda.	NOMBRE DEL MARIDO.	NOMBRE DE LOS		Espectación. Euf. sex.	SALAS. M. C. V. O. H. S.	Desgracias.	OBSERVACIONES.
		Padre.	Madre.				
	Lluís	Manuel	Enlalia				
	Joaquín	Juan	Isabel				
	Joaquín	Juan	Isabel				
	Joaquín	Juan	Isabel				
	Joaquín	Juan	Isabel				
	Joaquín	Juan	Isabel				

3864	Magdalena Aleu, nat <sup>l</sup> de Tarragona y vecina de Barma, edad 42 a <sup>2</sup> , soltera, hija de Ant <sup>o</sup> y de Paula M. Calle del Carmen n.º 25. T. de	Salida a julio de 1951.
3865	Faustino Martínez, nat <sup>l</sup> de Jadraque (Cast. la Nueva) y vecino de S. Martín de Provençals, edad 66 a <sup>2</sup> , casado con Francisca Vilar, pordiosero, hijo de Domingo y de María Lafuente. Calle de S. Martín de Provençals	Salida a 10 agosto de 1951. Obito 9 agosto 1951. Testamento en poder del Notario Elías.

FIG. 4. — LES INSCRIPCIONS EN EL LLIBRE DE REGISTRE: DOS RETALLS. Llit 184-Sala M-1. Magdalena Aleu, natural de Tarragona y vecina de Barcelona, edad 44 años, soltera, hija de Antonio y de Paula. Calle del Carmen, n.º 25, tienda. Salida-julio de 1951. Faustino Martínez, natural de Jadraque (Castilla la Nueva) y vecino de San Martín de Provençals, edad 66 años, casado con Francisca Vilar, pordiosero, hijo de Domingo y de María Lafuente. Salido en 10 agosto de 1951. Obito 9 agosto 1951. Testamento en poder del Notario Elías.

En la Sala de Maternitat es precisa: soltera, casada, viuda. El nom del marit. Els noms dels pares de la partera. Les columnes següents de l'imprés de registre diuen: «Espectación» «Euf. sex» «Salas M-CV-O-H-S» «Desgracias» «Observaciones».



Hi ha Clíniques, d'indole exclusivament privada, altres estan al servei, més o menys clarament, de tota la població. Si afegim a aquestes denominacions els Instituts, els Patronats i les Residències de la Seguretat Social, no és gens fàcil de delimitar on hi ha un vertader Hospital.

He confeccionat un diagrama que intenta explicar en forma gràfica l'evolució i la cronologia dels Hospitals, Clíniques, Sanatoris i Establimens de la Seguretat Social (2). He distribuït l'esquema en cinc grups principals, amb unes notes explicatives. Hi ha, tanmateix, un cert nombre d'imprecisions, per exemple pel que fa a les dades fundacionals, així:



FIG. 5.—EL SEGELL DE POBRESA. Tota l'assistència del segle passat i bona part de l'actual, venia marcada pel concepte de pobresa. L'Hospital era sobretot la casa pels pobres, malalts i desvalguts.

L'Institut Mental de la Santa Creu: es va començar l'any 1855 i es va inaugurar l'any 1889. L'Hospital Clínic: els terrenys foren comprats l'any 1877, el projecte fou aprovat l'any 1880, l'any 1895 es va posar la primera pedra, i la inauguració tingué lloc l'any 1906.

#### GRUP 1.— *Abans de 1800*

Presenta els Hospitals que venien ja de lluny i que, més o menys encertadament, amb el mateix nom i el mateix lloc o un altres, han continuat la seva tasca fins avui:



- 1121 Hospital de Sant Valentí, de Vilafranca.  
 1162 Hospital de Sant Antoni Abat, de Vilanova i la Geltrú.  
 1170 Hospital de Sant Celoni.  
 1171 Hospital d'en Huc de Cervelló.  
 1216 Hospital de la Santa Trinitat, de Lleida (l'any 1445 els Hospitals de Lleida es fusionen en un de sol).  
 1244 Hospital de Sant Joan, de Reus.  
 1262 Hospital de Cervelló, d'Olesa de Bonesvalls.  
 1263 Hospital de la Misericòrdia, de Sabadell.  
 1266 Hospital de Sant Bartomeu, de Montblanc.  
 1272 Hospital del Sant Esperit, de Vilafranca.  
 1282 Hospital d'Igualada.  
 1348 Hospital de la Santa Creu, de Vic.  
 1280 Hospital d'Anglesola.  
 1282 Hospital d'Igualada.  
 1286 Hospital de Pobres de Jesucrist, de Moià.  
 1300 Hospital de Pobres, Poblet.  
 1343 Hospital de l'Infant, Cambrils.  
 1348 Hospital de la Santa Creu, Vic.  
 1389 Hospital de Cervera, de D. Berenguer de Castelltort.  
 1401 Hospital de la Santa Creu, de Barcelona.  
 1412 Hospital de Sant Sever.  
 1511 Hospital de Granollers.  
 1580 Hospital de Sant Pau i Santa Tecla, Tarragona.  
 1601 Hospital de Sant Andreu, de Manresa.  
 1612 Casa de Convalescència de l'Hospital de la Santa Creu.  
 1638 Hospital de Sant Llàtzer, de Terrassa.  
 1644 Hospital de Sant Jaume i Santa Magdalena, de Mataró.  
 1645 Hospital de la Misericòrdia, de Cervera.  
 1646 Hospital de Martorell.  
 1744 Hospital de Sant Feliu de Codines.

GRUP 2. — *Entre 1800 i 1850*

- 1800 Hospital Militar.  
 1800 Hospital de Sant Bernabeu, de Berga.  
 1830 Hospital de Sant Joan Baptista, de Sitges.  
 1840 Hospital de Santa Maria i Sant Josep, de Badalona.  
 1840 Hospital de l'Arboç del Penedès.

GRUP 3. — *Entre 1850 i 1900*

- 1853 Casa de Maternitat i Expòsits.  
 1854 Centre Mental de Sant Boi de Llobregat.



- 1862 «Nueva Belén», de Gràcia.
- 1863 Institut Frenopàtic de les Corts.
- 1867 Hospital de Sant Joan de Déu.
- 1875 Seminari Menor Sacerdots Retirats (proc. H. de Sant Sever).
- 1879 Hospital de Nostra Dona del Sagrat Cor.
- 1880 Infermeria Evangèlica del carrer de les Camèlies.
- 1885 Institut Mental de la Santa Creu (1855-1889).
- 1885 Hospital de Sant Jaume, de Calella.
- 1888 Hospital Asil de Sant Rafael.
- 1890 Hospital de Nens Pobres.
- 1892 Hospital Homeòpata del Nen Déu.
- 1894 Casa de Salut de Nostra Dona del Pilar.
- 1895 Manicomi de Sant Boi, Orde Hospitalari de Sant Joan de Déu.
- 1895 Sanatori Marítim de Sant Josep, de la Barceloneta.

GRUP 4. — *Entre 1900 i 1950*

- 1902 Hospital de la Santa Creu i Sant Pau.
- 1903 Quinta de Salut l'Aliança.
- 1904 Hospital de Sant Llützer, Horta.
- 1907 Casa de Maternologia.
- 1912 Sanatori Català per a Malalts del Pit, Olost de Lluçanés.
- 1912 Sanatori Mental Bon Saveur, de Sant Feliu de Llobregat.
- 1913 Hospital de Sant Jaume, de Manlleu.
- 1914 Hospital de Nostra Dona del Mar.
- 1918 Sanatori de l'Esperit Sant.
- 1922 Sanatori de Torrebonica, de Terrassa.
- 1923 Casa Provincial de Maternitat (1915-1923).
- 1923 Hospital de Natzareth.
- 1923 Hospital de l'Arboç.
- 1923 Hospital d'Arenys de Mar.
- 1923 Hospital de Sant Jaume, de Cardona.
- 1923 Hospital Municipal d'Esparreguera.
- 1924 Hospital de la Creu Roja.
- 1925 Hospital Francès.
- 1925 Hospital de l'Esperança.
- 1925 Hospital de Canet de Mar.
- 1926 Cottolengo del Pare Alegre.
- 1926 Sanatori de N. D. de les Victòries, de Sant Quirze de Safaja.
- 1926 Sanatori del Brull, Montseny.
- 1926 Hospital de la Magdalena (Fund. Martínez Anido).
- 1933 Sanatori Puig d'Olena, de Sant Quirze de Safaja.
- 1934 Sanatori de Vilada.
- 1934 Hospital de Caldes de Montbui.



- 1934 Hospital de Capellades.  
 1934 Clínica Mental de Santa Coloma de Gramenet.  
 1935 Preventori d'Arenys de Mar.  
 1936 Institut Neurològic Municipal.  
 1948 Hospital de Sant Pere Claver.

GRUP 5. — *Entre 1950 i 1971*

- 1954 Residència Sanitària Francisco Franco.  
 1954 Sanatori Sant Josep, de Manresa.  
 1958 Ciutat Sanatorial de Terrassa P. N. A.  
 1958 Centre Quirúrgic Municipal d'Urgències.  
 1958 Sanatori de la Immaculada, de Sant Andreu de la Barca.  
 1965 Clínica Infantil del Nen Jesús, de Sabadell.  
 1970 Hospital de la Creu Roja, de l'Hospitalet de Llobregat.

*Clíniques Privades*

Un comentari especial mereixen les Clíniques Privades i les que depenen d'una entitat econòmica, d'una forma d'assegurança, o d'un Patronat o entitat benèfica.

Comencen un xic abans de la Primera Guerra Europea i ràpidament augmenten en nombre i amplien les especialitats. El pas del temps elimina algunes clíniques molt personals, mentre que permet la continuïtat d'altres.

Les primeres clíniques privades, a Barcelona, segons les nostres dades, foren:

La del Dr. Fargas, al Passatge Mercader; la del Dr. Cardenal; la del Dr. Ribas, al carrer de València i la del Dr. Corachàn, entre Aribau i Rosselló, l'any 1915.

L'any 1926 hi havia a la província de Barcelona 26 Clíniques.

L'any 1935 n'hi havia 46.

L'any 1970 n'hi havia 103.

Per tal de donar una idea de la importància de les Clíniques no oficials, hem confeccionat una llista dels noms que han portat i porten encara, fent constar que, en molts casos, un mateix nom fonamental respon a més d'una entitat assistencial:

Adriano, Andreu, Ardèvol, Arruga, Asepeyo, Asturias, Augusta, Ausías March.

Bailen, Barcelona, Barraquer, Bartrina, Berga, Bonavista, Bonet, Botey, Bremon, Breton.

Cardenal, Carmelitana, Carrasco, Carulla, Castellà, Castells, Comarcals, Conill, Corachan.

Dauro, Delfos, De Riba, Dexeus, Duran.



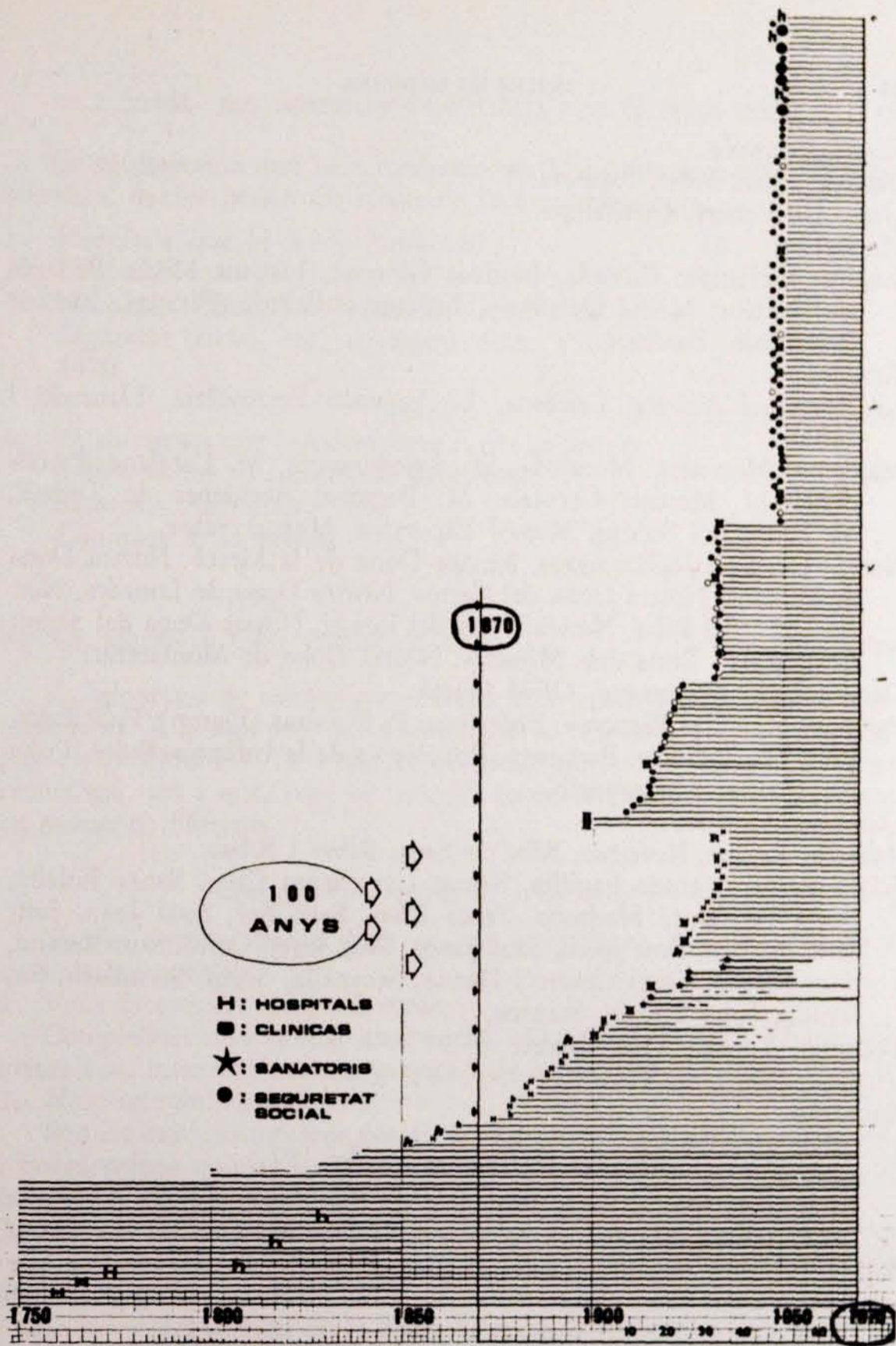


FIG. 6. — Aquest gràfic vol explicar el creixement accelerat dels establiments assistencials (Hospitals, Sanatoris, Clíniques i establiments de la Seguretat Social) esdevingut en els darrers 25 anys.

A la part esquerra, hi ha els Hospitals que ja venien de lluny, després els que sorgiren entre 1800 i 1870 i finalment els que aparegueren en el darrers 100 anys. Els nous establiments sorgits entre 1950 i 1970 s'han representat com si haguessin estat organitzats al mateix moment, tot i que, com és natural, foren inaugurats successivament en moments diferents.



Ergos, Escayola.  
 Fargas, Farré, Febo, Figarola.  
 Gajo, Gil-Vernet, Guadalupe.  
 Huguet.  
 Institut d'Higiene Privada, Institut Ginecos, Institut Mèdic Pedagògic, Institut Mèdic Quirúrgic, Institut Policlínic (Platon), Institut Psicomèdic Barcino.  
 Jimeno.  
 La Boreal, L'Aliança, Laietana, La Previsió Ferroviària, Llauradó i Julià.  
 Marimon, Monsalut, Moraleda, M. Assegurances, M. Catalana d'Accidents, M. Mercats Centrals, M. Patronal Accidents de Treball, M. Previsió i Socors, Mutual Esportiva, Mutual Salus.  
 Nostra Dona de la Bonanova, Nostra Dona de la Mercè, Nostra Dona de la Salut, Nostra Dona del Carme, Nostra Dona de Lourdes, Nostra Dona del Pilar, Nostra Dona del Remei, Nostra Dona del Sagrat Cor, Nostra Dona dels Miracles, Nostra Dona de Montserrat.  
 Oftalmològica Diocesana, Olivé Gumà.  
 Patronat «Camitas Blancas», Pedralbes, Pi Figueras (Platon), Policlínica, Prat, Pro Infància, Provença, Psicològica de la Infància, Pujol, Pujol i Brull, Pujol Matabosch.  
 Quintana, Quiron.  
 Rabassa, Regina, Reverter, Riba de Sanz, Ribas i Ribas.  
 Sala i Parés, Sagrada Família, Sagrat Cor, Santa Creu, Santa Eulàlia, Santa Fe, Santa Madrona, Santa Rosa, Sant Boi, Sant Joan, Sant Joan de Déu, Sant Jordi, Sant Josep, Sant Josep Oriol, Sant Ramon, Sant Ricard, Sants Cosme i Damià, Secanella, Seguí, Serrallach, Solàrium, Soler i Roig, Stauros.  
 Tecknon, Tomàs, Tres Torres.  
 Victòria, Vilanova, Viscarri.  
 Zurbaràn.

*El cens d'establiments del 1971*

El Butlletí Oficial de la Província de Barcelona, del dia 5 d'agost de 1971, publica, seguint les normes de la Direcció General de Sanitat de Madrid, una actualització del Catàleg d'Hospitals que es va fer, per primera vegada, l'any 1963:

Consta de 158 establiments:

Hospitals . . . . .	49
Establiments de la Seguretat Social . . . . .	2
Sanatoris antituberculosos . . . . .	4
Clíniques privades i dependents d'entitats econòmiques . . . . .	103



En el diagrama que hem confeccionat, hi ha representats 203 establiments, que es poden distribuir de la forma següent:

1. Hospitals que hi havia l'any 1870 . . . . .	39	
2. Hospitals apareguts entre 1870 i 1900 . . . . .	11	
3. Hospitals, Clíniques, Sanatoris, Centres de la Seguretat Social, etc., apareguts entre 1900 i 1970 . . . . .	161	
Total . . . . .	211	establiments
4. Establiments que han desaparegut per un motiu o altre o que es consideren desafectats.		
Sanatoris Antituberculosos . . . . .	5	
Clíniques i Hospitals . . . . .	48	
Total . . . . .	53	— 53
Resten, segons el Cens Oficial de 1970 . . . . .		158 establiments

És important de comprovar el creixement accelerat del nombre d'establiments. A la figura 6, per a simplificar-lo, els nous establiments sorgits entre 1950 i 1970 s'han representat partint del mateix moment cronològic, tot i que, com és natural, foren inaugurats successivament en moments diferents.

*Classificació segons la seva activitat*

També aquesta llarga llista es pot resumir en funció de la seva qualitat assistencial:

1. *Vells Hospitals, Hospitals-Asils.*

Compleixen una funció assistencial aïlladament, d'asil. Els tractaments i les intervencions són poques i de qualitat menor.

2. *Hospitals pròpiament dits.*

Són els establiments que porten a terme tractaments més complexos, i intervencions quirúrgiques. Es fan històries clíniques i necròpsies i hi és possible una docència.

3. *Els establiments per malalts mentals.*

Les fites més remarcables de l'evolució assistencial dels malalts mentals es poden concretar en:

1401 L'Hospital de la Santa Creu de Barcelona, ja des dels seus inicis donava estada als malalts mentals i aquesta dedicació adquireix caràcter legal quan el Rei Martí l'Humà confereix a la Cofraria «Del Spital de la Santa Creu» uns Privilegis en els què s'acredita la consideració dels boigs i orats com a malalts de la ment i com a tals han d'ésser assistits en l'Hospital General de la Santa Creu.



- 1409-1410 Un frare mercedari, Joan Gilabert Jofre —contemporani de Sant Vicens Ferrer— predica a València i poc després es funda l'hospital per malalts mentals que durant molt de temps hom va creure que fou el primer d'Europa.  
Amb tal motiu, el Rei Martí l'Humà atorga l'any 1410 a la ciutat de València, la fundació del «Spital de Santa Maria dels Sancts Ignocents».
- 1836 La MIA —Molt Il·lustre Administració de l'Hospital de la Santa Creu— conscient de les dificultats que ocasiona l'assistència als malalts mentals en condicions semblants a les dels altres pacients, adquireix la casa-torre denominada «La Virreina» situada en la vila de Gràcia, per a establir-hi un manicomi, el qual ben aviat resulta insuficient i cal aprofitar, per a determinats pacients, la «Masia de Betlem» situada prop del turó de Collcerola i també, l'hisenda «Amell Xic» en el terme de Sant Andreu del Colomar.
- 1840 L'Ajuntament de Barcelona eleva al govern un informe que recull els parers de l'Acadèmia de Medicina i Cirurgia, de la Societat Econòmica d'Amics del País i de la Junta Municipal de Beneficència.  
L'Ajuntament publica l'obra «Memoria para el establecimiento de un Hospital de Locos», traduïda del francès per Dr. Pere Felip Monlau.
- 1846 El Dr. Pi i Molist presenta una memòria «sobre el modo más asequible de erigir un Asilo, Hospital o Casa de Locos para uno y otro sexo fuera de las murallas de la ciudad, acompañada de un Reglamento Interior para el régimen del establecimiento».
- 1852-1854 Les idees renovadores de l'escola francesa de psiquiatria foren ràpidament assimilades pel Dr. Antoni Pujadas i Mayans, el qual, després de vèncer molts obstacles, inaugura un establiment per a Malalts Mentals en un antic convent de Sant Boi de Llobregat, el dia 6 de juny de 1854.
- 1854 Pi i Molist rep l'encàrrec de la MIA de fer un viatge d'estudi a l'estranger per tal de veure els principals establiments per a malalts mentals. Com a fruit del seu viatge publica: «Descripció de varis Manicomis de França, Anglaterra, Bèlgica, Alemanya i Itàlia, visitats en els mesos de juny, juliol, agost i setembre de 1854».
- 1857 S'encarrega el projecte del nou establiment a l'arquitecte Josep Oriol i Bernadet, segons les directrius del doctor Pi i Molist.



- 1859 El projecte mèdic i el projecte arquitectònic estan ja enllestits.
- 1860 Una Reial Ordre Laudatòria del 14 d'abril accepta el projecte però no inclou l'autorització per a iniciar les obres, en no haver-hi cap llei que autoritzi a una Institució Privada edificar i regir un Manicomi —privilegi, fins llavors, de l'Estat.
- 1863 Un exemple ben clar de com l'iniciativa privada s'anticipa i precedeix les realitzacions públiques, el veiem en la Fundació Dolça que l'any 1863 organitza l'Institut Frenopàtic en la vila de Les Corts.
- 1864-1884 El Manicomi de Nova Betlem, ve a suplir la primitiva «Masia de Betlem», on hi havia hagut un edifici singular que s'utilitzava per a reunions de persones amb trastorns mentals i malalties inguaribles. Allí es practicaven exorcismes públics i terapèutiques collectives sumament singulars.
- El Manicomi de Nova Betlem va assolir la màxima atenció l'any 1883 amb motiu de la celebració del «Primer Certamen Frenopático Español» que fou presidit per Ginè i Partagàs.
- 1872 L'Establiment fundat pel doctor Pujades i Mayans, a Sant Boi del Llobregat, passa greus dificultats i sobretot la figura del doctor Pujades és calumniada i perseguida. L'any 1877 l'Ordre Hospitalària de Sant Joan de Déu adquireix un gran impuls sobretot per l'activitat del P. Menni. El doctor Pujades ofereix el seu Manicomi a l'Ordre Hospitalària, que no l'accepta. Es dirigeix llavors al Governador Civil, que tampoc no l'accepta.
- Entre 1882 i 1885, el Manicomi continua la seva tasca. Hi ha com a directors primer el doctor Rodríguez Méndez i després el doctor Caballero. Durant l'estiu de 1885 una epidèmia de còlera anorrea l'establiment. Un nou director, el doctor Galceran, se'n fa càrrec i l'organitza una altra vegada. Finalment, el dia 20 d'agost de 1895 pren possessió del Manicomi el Pare Menni, com a Provincial de l'Ordre Hospitalària de Sant Joan de Déu. Pocs dies després arriben els primers monjos, i neix una nova ordre femenina. Les Germanes Hospitalàries del Sagrat Cor de Jesús.
- 1874 Tretze anys més tard de la Reial Ordre que elogiava el projecte de l'Institut Mental de la Santa Creu, sense donar, però, permís per a edificar-lo, hom va aconseguir que



aquell decret fos derogat —malgrat l'oposició del Ministeri d'Hisenda.

1878 Comencen les obres de l'Institut Mental.

1892 Inauguració de l'Institut Mental de la Santa Creu.

4. *Clíniques privades psiquiàtriques* (1854).

Foren les primeres del país i tingueren una influència transcendent.

5. *Clíniques privades quirúrgiques*.

Començaren durant la primera guerra europea (1914-1918) i des de llavors han augmentat i s'han expandit notablement.

6. *Mutualitats, establiments hospitalaris dependents d'entitats econòmiques, establiments de la Seguretat Social*.

Algunes tenen ja una llarga i meritòria història: Mutual Salus, L'Aliança, Mutualitats Comarcals (1912-1920), altres vingueren més tard, així, el S. O. E. l'any 1948.

«L'Aliança», té una història pròpia que val la pena de resumir:

1904 El Dr. Josep Girona i Trius funda el primitiu establiment a la plaça de la Torre, a Sant Gervasi. Hi havia 9 llits. El Pressupost fou de 13.717 pts. la quota mensual era de 0,10 pts. per família i els malalts pagaven 3 pts. per estada.

L'any 1906, passa al carrer de Còrcega —25 llits—.

L'any 1914, es pren l'acord d'erigir una Clínica pròpia. El mes d'abril de 1915, don Eduardo Dato, President del Consell de Ministres, posa la primera pedra de la Mutualitat. Un mes després, Alfons XIII declara que és una Entitat de Beneficència Particular.

L'any 1926 l'edifici té ja 350 llits.

#### *Manca d'una doctrina assistencial unificadora*

El volum econòmic que representen els 158 establiments del Catàleg Oficial de la Província de Barcelona, el volum assistencial del nombre de pacients atesos cada any, el valor dels equips, instruments i medicaments, dóna una xifra realment impressionant, que no volem especificar ara, per tal de fer-ho un dia amb una major exactitud. Correspon al que s'anomena Mercat Sanitari d'una Collectivitat, concepte socio-econòmic encara inèdit a casa nostra i, no obstant, ple de continguts quantificables, que tenen la capacitat de modificar la major part dels conceptes assistencials admesos en l'actualitat.

No obstant tot això, el fet cert és la manca d'una doctrina assistencial i hospitalària ortodoxa, la manca d'un nucli rector, d'un Consell Assessor, d'una mentalitat planificadora amb visió prospectiva.



## COM EREN ELS NOSTRES HOSPITALS, FA CENT ANYS?

El millor serà explicar la història resumida d'un Hospital Comarcal. Exemple: L'Hospital d'Igualada - H. de Sant Bartomeu - Sant Hospital. (XXV años de Hospital Comarcal, Diputación Provincial de Barcelona, 1940).

- 1282 Elisenda, esposa de Pere Vidal, llega 11 sous a l'Hospital d'Igualada.
- 1306 Maimó Bonfill, institueix i funda el nou Hospital, nomenant-se així mateix, *Hospitalet, Fundador i Patró*, estipulant que, després de la seva mort, quedi la seva muller *Hospitalera i Senyora*, amb la recomanació que hi fossin benigneament rebuts els *cecs, coixos, baldats, orfes i altres pobres malalts que s'hi acollissin...*  
(En aquella data, Igualada tenia 150 focs-famílies).
- 1646 Es construeix el Nou Hospital tocant a l'Església de Sant Bartomeu.
- 1689-90 S'estableix un Hospital per a infecciosos, en una tintoreria allunyada del centre de la villa.
- 1712 Existeix un Hospital Militar per als soldats alemanys i austríacs que lluitaven a favor de l'arxiduc Carles.
- 1804 Malgrat les reformes fetes, «l'Hospital té només dues quadres petites, una destinada a la tropa i l'altre per als paisans», pel qual motiu hom proposa de construir-ne un altre de millor.
- 1809 Consta l'existència d'un Hospital per a Ronyosos, instal·lat primer a la caserna de la plaça de l'Àngel i després a l'Hostal de Montserrat.
- 1842 Decretada l'expulsió dels Religiosos Regulars a conseqüència de la revolució del 1835, varen quedar buits tres convents: el dels Agustins, el dels Escolapis i els dels Caputxins. La Junta Superior de Béns Nacionals va cedir, l'any 1842, el convent dels P. Caputxins a l'Ajuntament, amb l'expressa condició que fos destinat a Hospital. Foren necessàries moltes obres d'adequament i per això no va entrar en funcionament fins l'any 1845.  
(En aquella època, Igualada comptava 13.000 habitants).
- 1847 L'Ajuntament transmet a la Junta de l'Hospital una ordre del Comandant Miliar en virtut de la qual els soldats malalts havien de marxar tot seguit de l'Hospital nou i anar al de Sant Bartomeu, que quedava més a prop de la caserna i es temia un atac.



- 1873 A l'entrada de l'exèrcit carlista es va organitzar un Hospital de Sang a l'església de Nostra Dona dels Dolors.
- 1874 El brigadier don Gregorio Martín López entrega al senyor Administrador de l'Hospital un ofici que ordena que, en el terme de quatre hores, quedi desallotjat l'Hospital de pobres. Els paisans foren traslladats a l'edifici conegut com «El Vapor Cremat», gran fàbrica incendiada intencionadament l'any 1848, mentre que els militars ingressaven en l'Hospital de Sant Bartomeu.
- 1885 Amb motiu de l'epidèmia colèrica es va improvisar un Hospital en el convent de P. Caputxins.
- 1929 Passa a ser un Hospital Comarcal dependent de la Diputació de Barcelona, que comença un seguit de millores i esmenes.
- 1945 Un llegat del senyor Artur García i Fossas, de 500.000 pesetes permet d'adquirir un terreny veí i ampliar l'edifici.

#### *Comentaris*

A la majoria dels hospitals d'ara fa cent anys, trobem fets comuns:

1. Freqüents canvis de lloc i de nom.
2. La clientela, que inicialment eren «els cecs, esguerrats, invàlids, i també els malalts mentals», va diferenciar molt aviat els «malalts contagiosos» que calia aïllar: Hospitals de Ronyosos, de colèrics, de mesells. Un tercer grup eren les víctimes de les guerres: ferits i malalts: H. de Sang.
3. Hi havia sempre una estreta relació entre la Capella i l'Hospital. L'etapa d'Hospitals Civils —que fou molt breu— no arribà a esborrar aquesta característica.
4. Hi ha grans embolics entre l'Hospital de la Vila, més o menys Hospital Municipal, l'Hospital Benèfic, dependent de la Provincial, i les ordres del govern central de Madrid. Un exemple el tenim en l'Hospital de Vilafranca del Penedès. La llei de 20 de juny de 1849 i la Reial Ordre de 17 d'octubre de 1853, no són obeïdes pel Patronat de l'Hospital i les disputes duren fins l'any 1928; malgrat tot, hom reconeix i respecta la personalitat jurídica i el règim local de l'Hospital.
5. Sempre hi ha qüestions jurídiques que agreugen les dificultats econòmiques. Així, l'Hospital de Manlleu, només esdevé possible després d'haver finit els plets que varen durar 65 anys.
6. L'organització i l'administració benèvoles, lluiten sempre amb els



limitats recursos, amb les normes legals, vigents i amb l'escassa efectivitat dels mitjans de què disposa l'Hospital.

7. El nivell humà i assistencial és tan bò com pugui ésser-ho donades les circumstàncies. Collectivament, el nivell científic, és sempre molt baix.

#### LA UNIVERSITAT I LES ESCOLES DE MEDICINA

Abans de seguir avant i explicar més coses de com eren els hospitals en l'època de la fundació del «Laboratori», convé de donar una visió de conjunt a la situació de la docència. A la figura 7 es troben les següents indicacions:

##### I. *La Universitat i les escoles de medicina*

- 1300 Primera Universitat de Catalunya. Fundada a Lleida per Jaume II d'Aragó.
- 1313 «L'Acadèmia» a Barcelona, fundada pels reis de la Corona d'Aragó.
- 1340 «L'Acadèmia» esdevé Estudi General.
- 1400 Col·legi de Medicina. Privilegi del rei Martí.
- 1450 Alfons V autoritza la Universitat Literària (carrer Ripoll, després Rambla dels Estudis).
- 1565 Es fusionen la Universitat Literària i el Col·legi de Medicina.
- 1700 Mort del rei Carles II, sense successió. En el seu testament assenyala que havia de succeir-lo l'arxiduc Carles d'Àustria, però Lluís XIV, rei de França, vol que la corona sigui pel seu nét, el duc d'Anjou, que serà després Felip V.
- 1700 Litigis entre els estudiants de la Universitat, que eren partidaris de l'arxiduc i els alumnes del Col·legi Imperial de Cordelles, seminari de nobles regentat pels jesuïtes, i partidaris de Felip V.
- 1714 Setge de Barcelona.  
Destrucció del Consell de Cent.  
Supressió de la Generalitat.  
Restabliment de la Inquisició.  
Demolició del barri de la Ribera, on es construeix la Ciutadella.  
La Campana Honorata és despenjada.  
Tancament de la Universitat. Queda només Medicina.  
Crema de Títols i Privilegis en el Saló de Sant Jordi.
- 1715 La Universitat de Cervera és l'única que subsisteix, tancades les de Barcelona, Lleida i Girona. Solament queda a Barcelona la Facultat de Medicina.



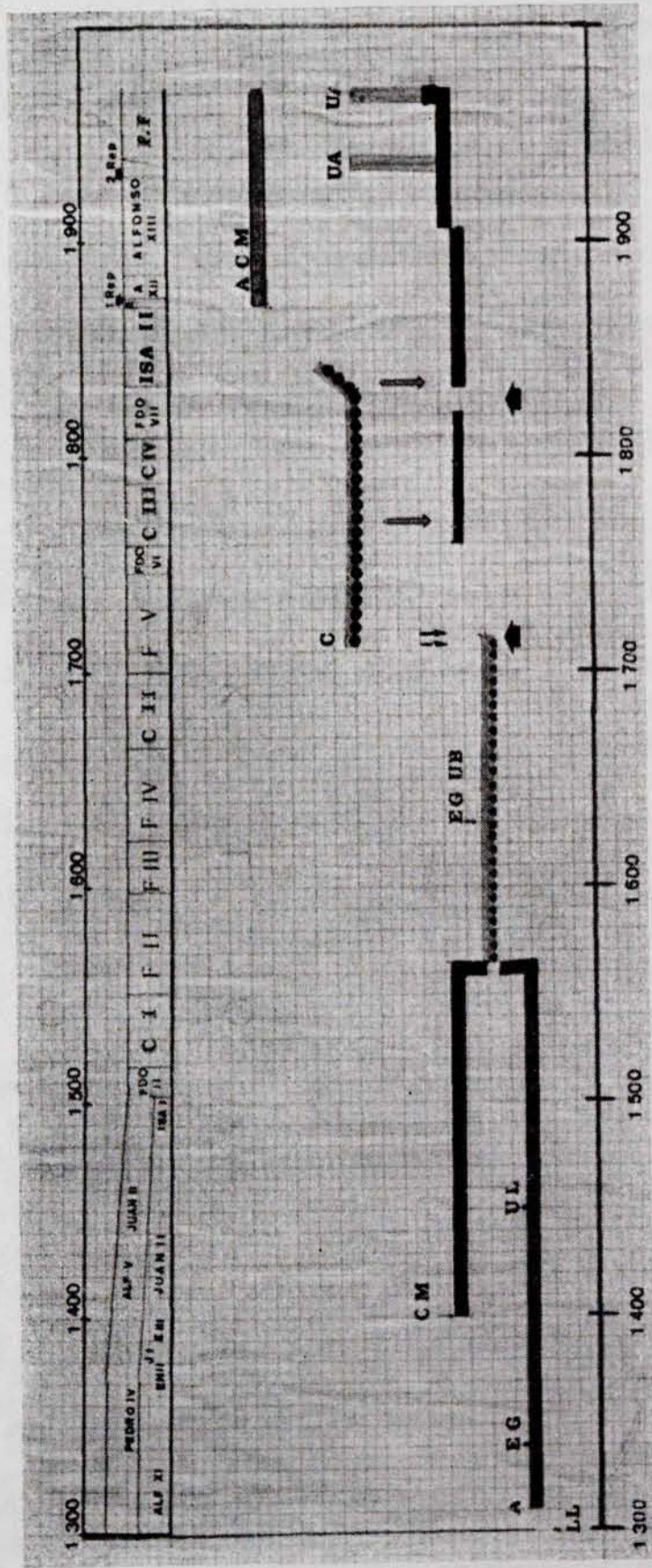


Fig. 7.— Diagrama de la cronologia de la Universitat i les Escoles de Medicina entre 1330 i 1970.



- 1717 Es comença a construir l'edifici de la Universitat de Cervera, que s'inaugurarà l'any 1762 (45 anys deprés).
- 1755 L'Hospital de Cervera serveix només per als malalts pobres. La Facultat de Medicina de Cervera porta una vida precària.
- 1768 Es suprimeixen les càtedres d'Anatomia i Cirurgia de la Universitat de Cervera i es traslladen a Barcelona.
- 1760 Carles III crea el col·legi de Cirurgia de Barcelona, que dirigirà Pere Virgili.
- 1795 S'organitzen noves càtedres de Medicina i s'unifiquen els estudis de Medicina i Cirurgia, Col·legi de Cirurgia Mèdica. La Universitat de Cervera tingué alumnes il·lustres: MONTURIOL; Pròsper de BOFARULL; Felip TORRES AMAT; Jaume BALMES; MILÀ I FONTANALS; i molt especialment Antoni GIMBERNAT.
- 1816 Petició a Ferran VII de restauració de la Universitat de Barcelona, atorgada l'any 1821; s'inaugura l'any 1822, a La Llotja.
- 1823 Nova anul·lació de la Universitat de Barcelona i repressió dels liberals (1828-1832) pel capità general, Charles d'Espagne (després Conde de España) i capità general de l'exèrcit carlista a Catalunya.
- 1833 Destituït el Conde de España, l'Ajuntament demana a Ferran VII, la represa de la Universitat.
- 1836 Definitiu trasllat de la Universitat de Cervera a Barcelona, per acord de la reina regent Maria Cristina.
- 1838 Mort Ferran VII, els partidaris de Carlos Isidro, continuen la guerra i obtenen el nomenament d'Universitat Carlista, que es trasllada de Cervera a Solsona. Dura, solament, quatre mesos. Després, es trasllada al Monestir de la Portella (1838). La primera guerra carlista va acabar el 6 de juliol de 1840.
- 1838 La Universitat Literària queda instal·lada en l'antic convent del Carme (Facultats de Filosofia, Jurisprudència, Farmàcia, Escola Industrial i Institut de Segon Ensenyament). La Facultat de Medicina utilitzava el Col·legi de Cirurgia per a les classes teòriques, i tenia uns llits a l'Hospital de la Santa Creu.
- 1892 Adquisició d'uns terrenys —uns 500.000 pams quadrats— per al nou Hospital Clínic. Va costar 208.666 pessetes amb 86 cèntims. L'edifici, 5 milions de pessetes. Tarda 15 anys a construir-se i habilitar-se per a l'ensenyament.
- 1907 Inauguració de l'Hospital Clínic i Facultat de Medicina.
- 1917 Mancomunitat de Catalunya.
- 1931 La Generalitat de Catalunya sol·licita del Sindicat de Metges la Redacció d'unes Ponències sobre els Serveis Sanitaris.



- 1933 El dia 24 de maig, el govern espanyol decreta el traspàs dels Serveis de Sanitat i els d'Assistència Social a la Generalitat. Primera Escola d'Imfermeres de la Generalitat. Id. de Bibliotecàries, la primera d'Europa.
- 1933 1 de juny: Decret de creació de la Universitat Autònoma, que s'implanta en la Universitat Literària tradicional.
- 1969 Segona Universitat Autònoma. Coexisteixen la Universitat tradicional i la Universitat Autònoma.

#### L'HOSPITAL VIST PER FORA

Serveixi d'exemple l'Institut Mental de la Santa Creu. Parlar de l'*Institut Mental de la Santa Creu* és un tema important i al mateix temps ple d'interrogants.

Ocupava una superfície de 14 hectàrees, la fotografia aèria, que fou encomanada pel doctor Joaquim Fuster i que reproduïm gràcies a la seva gentilesa, mostra la seva funcional originalitat.

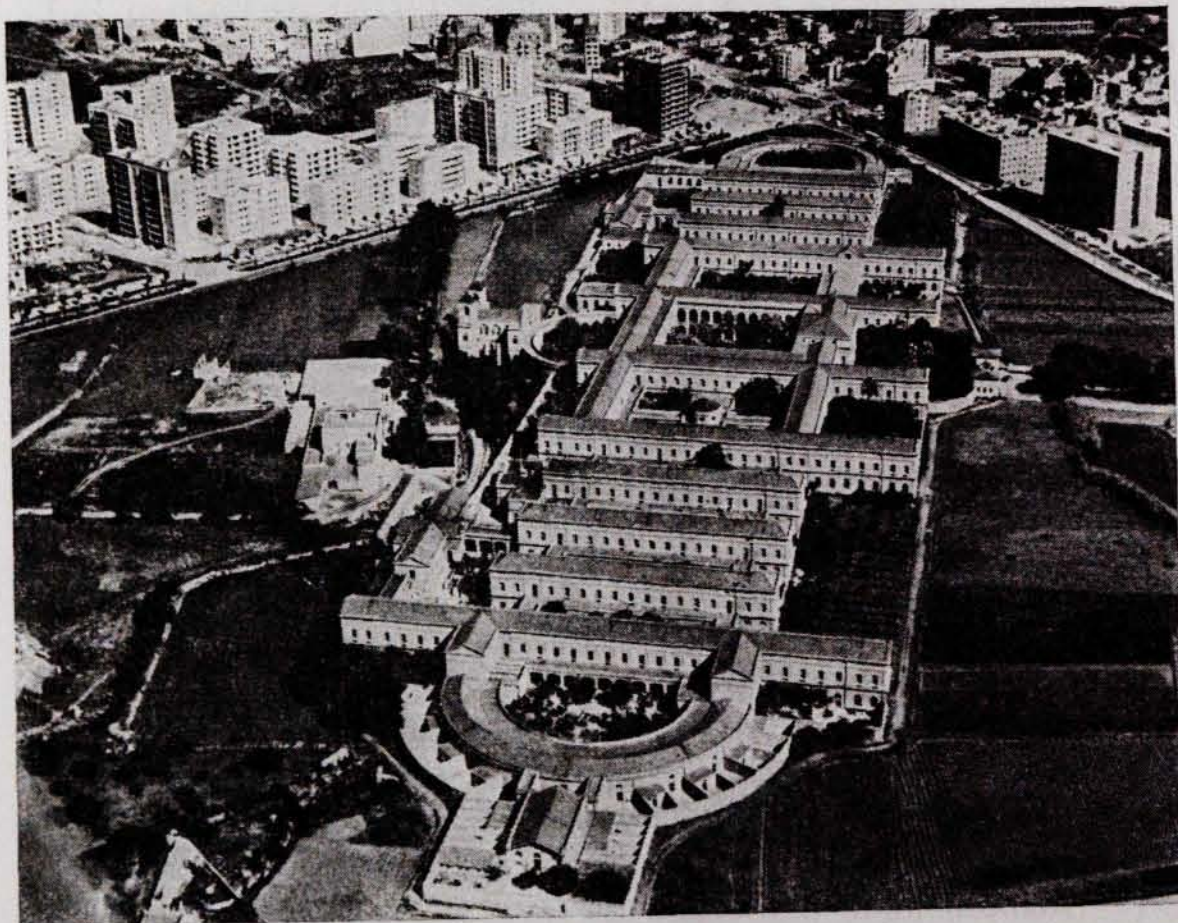


FIG. 8. — Fotografia aèria de l'Institut Mental de la Santa Creu, abans de la seva demolició. (Gentilesa del Dr. Joaquim Fuster Pomar).